

- KALAŠ, A. (2013): Sokrates – občan svojej doby. In: F. Novosád – D. Smreková, (ed.): *Dejiny sociálneho a politického myslenia*. Bratislava: Kalligram, 56-71.
- KALAŠ, A., ŠKVRNDA, F. (2014): Homér a predsókratovské myslenie. *Filozofia*, 69 (10), 813-823.
- PORUBJAK, M. (2013): Zákonodarcovia, lyrici a prví filozofi. In: F. Novosád – D. Smreková, (ed.): *Dejiny sociálneho a politického myslenia*. Bratislava: Kalligram, 30-43.
- PORUBJAK, M. (2013): Predstava ľudskej prirodzenosti v Theognidei. *Filozofia*, 68 (4), 276-284.
- SUVÁK, V. (2014): Žáner epideiktických rečí a Gorgiov Palamédés. *Filozofia*, 69 (3), 256-266.
- WOLLNER, U. (2014): Dve interpretácie Pindarových veršov. *Filozofia*, 69 (3), 274-280.

Matúš Porubjak

Matúš Porubjak
Katedra filozofie FF UCM v Trnave
Nám. J. Herdu 2
917 01 Trnava
Slovenská republika
e-mail: matus.porubjak@ucm.sk

EMIL VIŠŇOVSKÝ:

Štúdie o pragmatizme & neopragmatizme

Bratislava: VEDA. Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied 2014, 274 s.

V posledných dvoch rokoch sa stal pragmatizmus viac ako po iné roky predmetom záujmu historikov i systematikov modernej filozofie. Čiastočne to súviselo a súvisí s tým, že (v apríli 2014) uplynulo sto rokov od skonu najväčšieho z nich, Ch. S. Peircea. Záujem o inšpiračne doteraz otvorenú filozofickú platformu, zdá sa, neklesá, naopak narastá, práve preto, že nikdy nebol – prinajmenšom u nás – enormný. A ešte potešiteľnejšie je to, že sa tak deje na viacerých filozofických pracoviskách: v Bratislave, Prešove i Košiciach. Jedným z tých, ktorí na tomto zvyšujúcom sa záujme o pragmatizmus a myslenie jeho predstaviteľov má veľký podiel, je nesporne E. Višňovský s jeho *stálym* záujmom o odkaz a dedičstvo myslenia, ktoré ani zďaleka nepovedalo svoje posledné slovo. Svedčí o tom aj jeho posledná rozsiahla štúdia, ktorá je predmetom našej recenzie.

„*Pragmatizmus* je slovo, ktoré nemá u nás dobrú povesť...“ – touto vetou sa začína predchádzajúca monografia E. Višňovského, ktorý sa nielen ňou pokúsil o „nápravu“ a prispieť k tomu, aby slovo „pragmatizmus“ v našom odbornom filozofickom prostredí nezostávalo na okraji záujmu. Nech jej pozorný čitateľ posúdi sám, či sa mu to podarilo. V každom prípade práve táto rozsiahla štúdia E. Višňovského je súčasťou jeho dlhšie trvajúceho úsilia smerujúceho k prezentácii ideí filozofie pragmatizmu,¹ – azda najzrel-

¹ E. Višňovský sa dlhodobo venuje štúdiu odkazu predstaviteľov *raného* pragmatizmu i neoprag-

šieho plodu obdobia americkej filozofie zaného *Golden age*.

Nie je ľahké nájsť odpoveď na otázku, *prečo* sa pragmatizmus ako filozofický smer v dobe, keď žiadne umelé bariéry už nejstvovali, nestal pre našu odbornú komunitu rovnako zaujímavým, študovaným a sledovaným ako napr. existencializmus, fenomenológia, neskôr analytická filozofia či – ak myslíme na osobnosti – Husserl, Sartre, Heidegger, Nietzsche, Derrida, Foucault a iní. Originalitou myslenia to asi nebude – veď napr. Ch. S. Peirce, popri W. Jamesovi jeden z iniciátorov pragmatistického variantu filozofie, patrí k tým, ktorí v tomto zmysle patria nielen k doteraz nedostatočne *sprítomneným*, ale dozaista aj k najoriginálnejším mysliteľom svetovej filozofie uplynulého storočia.² Mnohé inšpirácie dokáže pozorný čitateľ nájsť v odkaze W. Jamesa, J. Deweyho; v súčasnosti azda najznámejší R. Rorty síce uzavrel svoje dielo, no uzavreté nie sú impulzy, ktoré čakajú na svojich autorov.³

V tejto situácii a v týchto súvislostiach treba privítať Višňovského iniciatívu, ktorá bola spredmetnená do pôsobivej monografickej práce pod názvom, ktorý zreteľne poukazuje na intenciu autora.⁴ Samotná práca nie je celkom nová, ak myslíme na jednotlivé časti, ktoré utvárajú jej obsah – sám autor orientuje čitateľa informáciou o publikácii viacerých jej súčastí v minulosti. V predloženej monografickej syntéze však oceníme najmä to, že ako celok nie je ani tak „novým menom“ pre už uverejnené štúdie,⁵ ale skôr kompletnejšou mozaikou, ktorá čitateľovi umožňuje lepšiu orientáciu a prehľad v tom, čím pragmatizmus je, ako vyzeral v minulosti a ako vyzerať dnes. Na tomto konštatovaní nie je potrebné nič meniť ani vtedy, ak si uvedomíme, že Višňovského štúdia nie je „komplexná“ v zmysle podrobnejšieho či vyčerpávajúcejšieho náčrtu problémov a tém, ktorým pragmatisti a neopragmatisti desaťročia prispievali do filozofického diania nielen doma, ale aj – azda „najmä“ – k myšlienkovému prúdeniu mimo Spojených štátov.

Už v „Úvode“ svojej práce Višňovský zdôvodňuje motívy, ktoré ho viedli k dlho-

matizmu, bibliografia jeho štúdií o tomto smere a jeho predstaviteľoch je pomerne rozsiahla; navyše preložil viaceré významné texty pragmatistickej proveniencie, je zakladateľom a spolupredsedom aktívneho *Central European Pragmatist Forum*. Nesporne inšpiratívna bola pre neho aj osobná spolupráca a odborná komunikácia s dnes už nežijúcim klasikom neopragmatistického variantu súčasnej filozofie R. Rortym (1931 – 2007).

² Nielen u nás, ale aj vo svojej vlasti a v anglofónnom filozofickom svete vôbec sa tento mysliteľ len nedávno, ba azda až v súčasnosti stal dostatočne prítomným v diskusiách, na kongresoch a v časopisoch. Ešte stále však ani zďaleka nie je *vyčerpanou* témou.

³ Zvyšuje sa frekvencia výskytu dizertačných či magisterských prác venovaných pragmatizmu či jeho predstaviteľom, čo však nie je ešte stále prejavom *všeobecnej* zmeny stavu, ale skôr iniciatívy jednotlivých vyučujúcich na viacerých katedrách filozofie našich univerzít.

⁴ Potrebným autorským predpokladom – ktorý bol v tomto prípade celkom naplnený – je jazyková a odborná kompetencia E. Višňovského, jeho dlhodobý záujem o tému, medzinárodný kontakt s odborným prostredím, v ktorom pragmatizmus a jeho predstavitelia nie sú *skloňovaní* inak ako kriticky v zmysle úsilia skutočne pochopiť, čo sa „za“ pragmatizmom skrýva, ako a čím môže slúžiť k porozumeniu súčasného ľudského sveta a poznania sveta, v ktorom žijeme.

⁵ V *Edičnej poznámke* E. Višňovský uvádza dvadsať päť štúdií, ktoré vyšli v našich i zahraničných periodikách, najmä vo *Filozofii*, viac ako tretina z nich v anglickom jazyku v zahraničných publikáciách.

dobému záujmu o filozofiu pragmatizmu. Na tomto mieste nie ich nechceme opakovať; chceme len pripomenúť, že pragmatizmus od samého začiatku chcel byť programovo odlišný od toho, čo sa odohrávalo na pôde európskeho, najmä kontinentálneho filozofovania. Ako mnohé iné smery a prúdy aj pragmatizmus sa usiloval definovať sám seba ako možnú podobu budúcnosti filozofie. V tomto úsilí nebol sám – nielen v nedávnej minulosti, ale v celých dejinách si nemalo filozofických prúdov s väčším či menším oprávnením nárokovalo na pozíciu exkluzivity pre budúce formy filozofovania. V prípade pragmatizmu je však potrebné hľadať širšie súvislosti.

Americká intelektuálna scéna je v porovnaní s tou európskou menej *okázalá*, svoj zrak neobracia najmä do minulosti, upiera ho skôr na prítomnosť a zdroje jej dynamiky, menej *komentuje* veľké authority, viac sa upína na porozumenie toho, čo máme pred sebou, v čom sme *ponorení* a čo je skutočným priestorom nášho života a pohybu v ňom. „Predsudky“ a „dezinformácie“ nie sú tým najlepším východiskom ozajstného porozumenia čomukoľvek, o čom sa vyjadrujeme, čohokoľvek, čo sa stáva súčasťou horizontov našej aktívnej mysle. Súčasťou *neslávných* tradícií európskeho intelektualizmu – samozrejme bez redukcie na ne – je jeho uzavretosť, idiografickosť, exkluzivita v duchu neustálych *návratov* k dobre znejúcim slovám klasikov, ktoré boli takmer vždy určené pre úplne iné situácie, a strata kontaktu so súčasným poznaním a jeho komunikačnými imperatívmi. Pragmatisti odmietli byť *efektívni* v tomto zmysle, chceli byť *efektívnejší* v súlade s požiadavkami prítomnosti – vo vede, v akceptácii jej zmyslu vo vzťahu k podmienkam ľudského života.

Višňovského monografia má podľa samotného autora „vyplniť medzeru v našej filozofickej literatúre“ (s. 11). My dodávame, že tento zámer by bol len „minimálnym programom“, keby nebol aj vďaka autorovi pre dobro veci samej v mnohých ohľadoch prekonaný. Ani zďaleka však v tomto zmysle situácia nie je u nás uspokojivá.

Pomerne rozsiahla práca E. Višňovského je štruktúrovaná v súlade s cieľom, ktorý si autor vytýčil: úvodná štvrtina patrí explikácii ideí *klasického* pragmatizmu (témy sú však výsledkom dosť radikálnej autorskej selekcie, ich komplexná prezentácia nie je v programe autora), druhá štvrtina je venovaná autorovi, o ktorom sa E. Višňovský vyjadruje azda najčastejšie a najradšej – J. Deweymu; ťažiskom je však, zdá sa, *súčasný neopragmatizmus*, v jeho rámci potom časté sondy do odkazu R. Rortyho.

Zaujímavá je aj posledná, štvrtá časť nazvaná *Pragmatizmus a my*. Najmä v českej filozofii boli myšlienky pragmatizmu a odkaz jeho predstaviteľov prítomné v oveľa väčšej miere, ak situáciu porovnávame s pomermi na slovenskej filozofickej scéne. Asi neprekonanou – ak myslíme na pôvodný cieľ a skutočný dopad – zostáva štúdia K. Čapka. Ten v nej pragmatizmus priblížil vtedy ešte celkom neoboznámenému čitateľovi s jemu vlastnou schopnosťou ponoru, zrozumiteľne a bez zjednodušenia. Práve on *odhadol*, že v *pragmatizme* sa filozofia vydáva na *nové chodníky*, pričom to robí bez veľkého slovného páťosu, zato však s väčším pochopením pre „ľudský rozmer“, ktorý v sebe nosíme – vždy, keď sa mysl'ou, praktickými aktivitami, poznávaním, umením vydávame *mimo seba*, aby sme si sebou a v sebe boli istejší. Nie je najdôležitejšie, že ozajstnú istotu nikdy nenadobudneme. Pragmatisti si uvedomovali, že sami seba *prekročiť* nedokážeme, *ľudské*

v nás je našim nezmeniteľným osudom, neustála oscilácia medzi vierou a pochybnosťou má len rôzne aktuálne podoby, sama však zostáva v hĺbke našich úsilí.

Višňovský predstavuje pragmatizmus ako živý a vnútorne neuzavretý spôsob myslenia o všetkom, čo je pre človeka, ktorý sa morí so svojím osudom, dôležité. A tým je všetko: svet poznania rovnako ako svet konania, svet politiky rovnako ako svet hodnôt, ktoré sú v pozadí našich činov, svet *sviatočný* i ten *všedný*.

E. Višňovský písal svoje štúdie vytvárajúce celok jeho práce v rozpätí viacerých rokov bez pôvodnej ambície spojiť ich v jednej knihe, *celok* sa im však predsa len darí odhaliť, aj keď nie celkom ľahko – nemáme pred sebou klasický explikatívne uzavretý text. Jeho prednosťou však môže byť podľa nášho názoru inšpiratívnosť, ktorá môže čitateľa viesť k tomu, aby sa do pragmatistickej filozofie ponoril prostredníctvom jednotlivých jeho predstaviteľov, či už starších – Peircea, Jamesa či Deweyho, ak máme spomenúť aspoň *klasikov* –, alebo *mladších* – prinajmenšom prostredníctvom Rortyho, ktorý sám seba s týmto prúdom, resp. s jeho novými variantmi ochotne spájal. Nuž, vážený čitateľ, prostredníctvom Višňovského monografie si *siahni* na dedičstvo pragmatistov, ponor sa do meandrov myslenia tých, ktorí sa usilovali *zlepšiť* život každého z nás bez toho, aby zabudli na tých *druhých*, bez ktorých sa nezaobídeme, bez ktorých naopak ani my sami nie sme schopní byť tým, čím sme!

František Mihina

František Mihina
Katedra filozofie FF PU
Ul. 17. novembra 1
080 01 Prešov
Slovenská republika
e-mail: mihina@unipo.sk

MICHAL CHABADA:

Kapitoly z dejín stredovekej filozofie I. Kresťanstvo a starovek

Bratislava: Univerzita Komenského 2014, 136 s.

Vydať kontinuálnu sériu vysokoškolských učebníc logicky i chronologicky na seba nadväzujúcich je na Slovensku v oblasti filozofie určite nevídanim zámerom. Predkladaná učebnica docenta Michala Chabada z oblasti stredovekej filozofie patrí k ešte prekvapivejším počínom. Nie je bežné, a už vôbec nie samozrejmé, aby daná oblasť výskumu priniesla päť na seba nadväzujúcich učebníc z oblasti dejín stredovekej filozofie, ako ich autor hodlá v dohľadnej dobe pripraviť.

Prvá učebnica – ako už názov napovedá – je venovaná kresťanskému staroveku. Termín „kresťanský starovek“ autor používa zámerne, keďže pod tento názov spadajú aj